

УДК: 94: 342 (477)

**ПОГЛЯДИ В. К. ЛИПІНСЬКОГО НА ГЕТЬМАНЩИНУ ПАВЛА
СКОРОПАДСЬКОГО ЯК РІЗНОВИД МОНАРХІЧНОЇ ДЕРЖАВИ**

кандидат історичних наук, Костишин Е. І.

Львівська державна фінансова академія, Львів, Україна

Аналізується науково-історична концепція В. К. Липинського щодо побудови Української держави на засадах гетьманської класократичної монархії, викладена у праці “Листи до братів-хліборобів”. Особлива увага приділяється аналізу співвідношення держави, еліти та суспільства у процесі творення держави на чолі з монархом-гетьманом, виявленню ідей і положень мислителя, які зберігають актуальність в умовах розвитку сучасної України. Автором встановлено що деякі ідеї вченого мають теоретичну вартість і перспективу застосування у практичному житті. Зокрема: положення про сильну виконавчу владу, про необхідність рівноваги між громадянами, суспільством і державою, про роль еліти (професіоналів, авторитетних) в державотворчому процесі.

Ключові слова: концепція, державотворення, гетьман-монарх, національна еліта, інтелігенція, громадяни, консерватизм.

Костышин Э. И. Взгляды В. К. Липинского на Гетманщину Павла Скоропадского как разновидность монархического государства / Львовская государственная финансовая академия, Украина

Анализируется научно-историческая концепция В. К. Липинского по построению Украинского государств на основе гетманской классократической монархии, изложена в работе “Письма к братьям-хлеборобам”. Особое внимание уделяется анализу соотношения государства, элиты и общества в процессе создания государства во главе с монархом-гетманом, выявлению идей и положений мыслителя, которые сохраняют актуальность в условиях

розвитку сучасної України. Автором встановлено, що деякі ідеї вченого мають теоретичну цінність і перспективу застосування в практичній житті. В частині: положення про сильну виконавчу владу, про необхідність рівноваги між громадянами, суспільством і державою, про ролі еліти (професіоналів, авторитетних) в державотворчому процесі.

Ключові слова: концепція держави, гетьман-монарх, національна еліта, інтелектуальність, громадяни, консерватизм.

Kostyshyn Emiliya. V. Lypyns'kyi's views on the hetman Pavlo Skoropads'kyi as a kind of monarchy / Lviv state financial academy, Ukraine

The article deals with the scientific and historical concept of Ukrainian state on the basis of the V. Lypynskyi's Classocratic Monarchist Hetmanate, described in his book "Letters to the fellow farmers". Particular attention is paid to the analysis of relationship between state, elites and society in the creation of the state led by the Monarch-Hetman, identify ideas and thinkers provisions that retain relevance in the development of modern Ukraine. The author found that some of his ideas with the theoretical value and application prospect in real life. In particular: the position of a strong executive power, the need for balance between individuals, society and the state, the role of elites (professionals, respected) in the state-building process.

Keywords: concept, state, Hetman, monarch, national elite, intellectuals, citizens conservatism.

Вступ. Непересічний український мислитель, науковець-історик, громадський та державний діяч, автор оригінальних історичних, політологічних та соціологічних концепцій початку ХХ ст. В'ячеслав (Вацлав) Казимирович Липинський тривалий час лишався маловідомим в Україні не лише широкому загалу, а й більшості вчених. Його праці довго перебували в "спецсховках", а тому дослідження його наукової спадщини розпочалося лише з кінця 80-их років минулого століття.

В'ячеслав Липинський залишив після себе надзвичайно важливу для нас

духовну спадщину. Аналізуючи в своїх творах період Хмельниччини і причини невдачі визвольних змагань 17-20 років, він приходив до дуже глибоких висновків. Простудіювавши твори провідних на той час західноєвропейських мудреців, він їх досить вільно перекроїв таким чином, щоб їхні ідеї вписалися в українську дійсність і могли прижитися на українському ґрунті.

Вивчення історіографії показує, що науковцями робилися спроби дослідити окремо або історичні праці науковця, або його історіософський світогляд, або запропоновані ним філософські чи політологічні ідеї. Вивчалися й окремі періоди громадсько-політичної діяльності В. Липинського. Зокрема, науково-історична концепція та праці В. Липинського останніми роками досліджувалися такими вченими, як В. Масненко [1], Ю. Вільчинський [2], В. Смолій та В. Ричка [3.]. Політологічна, історіософська та соціологічна спадщина В. Липинського знайшла своє відображення у статтях К. Галушка [4], В. Потульницького [5], В. Бурлачка [6.], Ф. Турченка та Н. Заліської [7]. Громадсько-політичну та державну діяльність В. Липинського досліджували Ю. Терещенко [8], Т. Осташко [9.].

Мета та завдання статті. Метою наукової розвідки є аналіз концепції Вячеслава Липинського щодо побудови Української держави на засадах гетьманської класократичної монархії, викладеної у праці “Листи до братів-хліборобів”, а також виявлення ідей і положень мислителя, які зберігають актуальність в умовах розвитку сучасної України.

Об’єктом дослідження є погляди В. К. Липинського на Гетьманщину Павла Скоропадського як монархічну державу.

Виклад основного матеріалу статті. Справжній перехід Липинського В’ячеслава на державницькі методологічні засади слід пов’язувати із подіями світової війни та національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр. Великою мірою цей процес тісно переплітався із набуттям вченим безпосереднього досвіду громадсько-політичної та державної діяльності в цей буремний період української історії. До державної роботи В. Липинського залучив уряд П.

Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.). Узагалі, за доби Гетьманату послідовна державницька позиція Липинського отримала широке визнання тогочасного політикуму. Дмитро Дорошенко писав про це так: “Його авторитет стояв так високо в усіх українських національних партіях взагалі, що ім’я В. К. Липинського незмінно фігурувало в усіх комбінаціях зложення нового складу кабінету міністрів, як кандидата на пост міністра закордонних справ, від чого однак він ухилявся з власної волі” [10, с. 135]. Сам Дмитро Дорошенко, який одержав у кабінеті Федора Лизогуба портфель міністра закордонних справ, пропонував В. Липинському стати товаришем міністра, або ж очолити міністерство. Однак В. Липинський обрав іншу пропозицію – взяти на себе обов’язки посла Української Держави в Австро-Угорщині. В тодішній українській дипломатичній справі це був провідний напрям, оскільки до складу імперії Габсбургів уходили українські та польські землі, що вимагало від уряду Української Держави особливо сильної та активної дипломатії в цьому регіоні. В. Липинський був дуже вдалою кандидатурою на таку важливу дипломатичну посаду, оскільки був добре обізнаний у польській проблемі, мав високий авторитет і серед впливових галицьких кіл, і серед українців гетьманської орієнтації. Коментуючи факт свого призначення послом у Австро-Угорщину, В. Липинський у листі до відомого галицького вченого В. Гнатюка від 1 жовтня 1918 року з Відня писав: “Взяв я на себе сей тягар, бо вважав, що в такі часи не мав права від нього відмовитись, але все мрію, коли то знов можна буде взятись за улюблену наукову працю” [11, с. 127]. Саме на цій роботі проявився його непересічний дипломатичний талантизм, завдяки якому він здобув великий авторитет і серед закордонних політичних діячів. Праця Липинського в державному апараті Гетьманату фактично поставила його в опозицію до УДХП – партії, до якої він належав і був одним з її організаторів. УДХП на першому етапі підтримала гетьмана Скоропадського, однак згодом приєдналася до блоку антиурядових партій – Українського Національно-Державного Союзу. Липинському, незважаючи на величезні зусилля, не вдалося подолати вузький корпоративізм своїх колег по партії і залучити їх до участі в державотворчому

процесі.

Офіційне призначення В. Липинського українським послом у Відні відбулося 21 червня 1918 року постановою Ради Міністрів про тимчасові дипломатичні представництва. Він особисто сформував персональний склад посольства. В. Липинський займав послідовну і рішучу позицію у розв'язанні ключових питань зовнішньої політики України. Йому вдалося обміняти у Відні ратифікаційні грамоти Берестейського миру між Україною та Німеччиною, Болгарією і Туреччиною.

Антигетьманське повстання він пережив важко, але ще деякий час залишався на своєму посту у Відні. У цей час В. Липинський надавав величезну допомогу дипломатичним місіям Директорії, що їхали на Захід саме через Відень. Як пише Я. Дашкевич, “працював він жертовно і з великою посвятою: щоденно з сьомої ранку до першої ночі. В контактах з чужоземними дипломатами використовував особистий шарм та власний високий авторитет українського аристократа” [12, с. 35].

У червні 1919 року В. Липинський пішов у відставку на знак протесту проти страти урядом Директорії полковника П. Болбочана, котрий спробував виступити проти політичного курсу Симона Петлюри. Відтоді В. Липинський до кінця життя перебуває в еміграції, де поряд із продовженням активної громадсько-політичної діяльності відновлює й власні наукові дослідження. Упродовж семи років Липинський мешкав у австрійському гірському містечку Райхенау, редагував журнал “Хліборобська Україна”, керував діяльністю створеного ним Українського союзу хліборобів-державників, який підтримував Павла Скоропадського. 1926 року Липинський переїхав до Берліна і працював там в Українському Науковому Інституті, проте наступного року за порадою лікарів повернувся до Австрії й оселився у власному будинку у гірській місцевості Бадег поблизу Граца. У 1930 року через конфлікт із Павлом Скоропадським Липинський розпустив Союз хліборобів-державників, натомість заснував Братство українських класократів-монархістів. Саме в еміграції Липинський пише свою основну політологічну працю “Листи до

братів-хліборобів”.

У 1926 р. була створена Гетьмансько-монархічна організація галицької інтелігенції, до складу якої ввійшли М. Кордуба, І. Кревецький, І. Крип'якевич, І. Гладилевич та ін. В. Залозецький розробив статут організації, який був пов'язаний з “спільною державно-національною ідеєю”, базувався на ідеології української трудової монархії, а всі його положення торкалися виключно принципів, викладених Липинським у “Листах до братів-хліборобів”.

29 квітня 1918 року всеукраїнський хліборобський з'їзд проголосив гетьманом генерала Павла Скоропадського, П. Скоропадський заручився силами, які були невдоволені політикою Центральної Ради, зокрема політична консервативна партія “Українська Громада”, засновником якої і був П. Скоропадський, до складу якої увійшли Вільні Козаки і вояки 1-го Українського корпусу, “які ширили між народом переконання, що тільки “влада сильної руки” може завести лад і порядок і поволі дасть собі раду з втручанням німців у внутрішні справи України. Найкращою формою такої влади в Україні може бути історичне гетьманство, яке ще жило в пам'яті народу” [13, с. 125]. Гетьмана підтримали також дві політичні партії – Українська демократично-хліборобська партія, членом якої був Липинський і Союз земельних власників та німецька військова адміністрація. Приймаючи владу, гетьман сказав: “Не для власної користі беру на себе цей тягар тимчасової влади. Ви ж знаєте, що всюди шириться анархія і що лишень тверда влада може завести лад. На вас, хлібороби, і на статечних кругах населення я буду спиратися і молю бога, щоб дав нам силу і твердість врятувати Україну” [14, с. 126]. Таким чином, на історичній арені з'явилося нове державне утворення – Гетьманат “Українська держава”, державний державно-політичний устрій якої мав вирішити Український сейм.

Наступного дня були оприлюднені основоположні гетьманські документи – “Грамота до всього українського народу” і “Закони про тимчасовий державний устрій України”. Нове державне утворення конституювалося як тимчасове авторитарне правління з близькими до диктаторських

повноваженнями глави держави, відсутністю представницького органу влади, поєднанням в уряді законодавчих і виконавчих функцій, консервативно-ліберальною ідеологією реформ, українським територіальним патріотизмом правлячої еліти.

“Зїзд хліборобів Української Землі, – писав В. Липинський, –проголосив Гетьманство. Хто були ці хлібороби? – Нащадки козацько-шляхетської старшини і старого панства, отже в давню історичну хвилину політично на Україні найстаріша і найбільше досвідчена верства...До них прилучилася найбільш господарна, найрозумніша і найбільш благородна частина селянства. З’їздові співчували: духовенство, промислові, фінансові і торговельні кола, горстка інтелігенції. Таким чином, з’їзд Хліборобів виявив 16-29 квітня 1918 р. бажання всіх найважливіших класів тодішнього громадянства в Українській землі” [16, с. 74]. Липинський зазначав, що перший раз в історії України “Владу Українську” було проголошено під проводом консервативного – старшого, а не революційного – молодшого класу. Перший раз в історії України джерело влади виведено з традиції, а не з бунту, з моральної, а не фізичної сили [17, с. 75].

Суть державного перевороту 1918 р. полягала у спробі консервативних політичних сил замінити демократичну парламентську форму державного управління авторитарною і створити нову модель української держави, яка зупинила б радикалізацію і деградацію суспільства, створила сильний уряд, здатний бути гарантом стабільності і правових норм. Нове державне утворення конституювалося як тимчасове авторитарне правління з близькими до диктаторських повноваженнями глави держави, відсутністю представницького органу влади, поєднанням в уряді законодавчих і виконавчих функцій, консервативно-ліберальною ідеологією реформ, українським територіальним патріотизмом правлячої еліти.

“При монархії, – зазначав учений, – найвище місце репрезентації держави зайняте раз і назавжди гетьманом. Ніхто з монархістів на це найвище місце претендувати не може. Тому кожен скеровує свою увагу..., щоб вище місце

здобути своїм найкращим виконанням покладених на нього обов'язків» [18, с. 25,]. Отже, основним пунктом українського державного будівництва Липинський уважав встановлення правової монархії в традиційній формі гетьманату. У відозві В.К. Липинського, випущеній від імені Центральної Управи Хліборобських організацій 16 липня 1925 р., вчений писав: “українські громадяни, що хочуть суверенної Гетьманської монархічної Української Держави, бачать її Верховну Владу у Гетьмані Павлові Скоропадському... Біля свого законного Гетьмана об'єднуються ці громадяни в класових організаціях. Сучасному хаосові, який виявляється в партійному розпорошенні і класовій боротьбі, вони заохочують протиставити державну і національну співпрацю сильних організованих класів” [19, с.7].

Необхідною умовою створення гетьманської влади Липинський вважав формування на Україні конституційних монархічних інститутів, досягнення згоди самих українців з росіянами та іншими національними меншостями, що проживали на її території. Зміст політичної концепції вченого, яка витворила новий консервативний напрямок в українській політології, складають державницькі монархістські погляди в сполученні з засадами християнства, етики і консервативної ідеї.

В. Липинський у своїй концепції української монархії обґрунтовує необхідність п'яти основних підвалин, на яких ця монархія має засновуватись: 1) аристократія; 2) класократія; 3) територіальний патріотизм; 4) український консерватизм; 5) релігійний етос. Ці п'ять пунктів вчений визначає, спираючись на проведену ним диференціацію типів державного будівництва, різницю між націоналізмом “творчим і руйнуючим”, націями “поневоленими і недержавними”. Національна аристократія, в розумінні Вячеслава Липинського, це найкраща в даний історичний момент частина нації, що виступає її організатором, правителем, керманічем нації [20, с. 42, 45]. Але при цьому, зазначає автор, що аристократія, як і традиція, не є статичною, застиглою, наперед заданою, вона мусить себе створити і виправдати своє покликання. Вирішальним для Липинського є те, що ці люди в даний момент

очолюють націю, а нація їх визнає і під їхнім проводом розвивається. Майбутня українська держава, за Липинським, це – незалежна дідовичного (спадкового) характеру з обов'язковою передачею успадкованої гетьманської влади. Гетьман уособлює державу і є своєрідним “національним прапором”, найвищим символом держави. Гетьманська влада спирається на традиції, започатковані ще Б. Хмельницьким. Навколо гетьмана об'єднується вся Україна, і його існування дає можливість співпрацювати в ім'я добробуту держави різними політичними угрупованнями. [21, с. 137]. Без гетьманату, здатного примирити конфліктуючі політичні угруповання на Україні, кожне з яких вважає, що його позиція єдино правильна, ці останні, на думку Липинського, “будуть боротися за владу і паплюжити одне одного, як це завжди бувало”. Поза тим усім керувати має національна аристократія, під якою вчений розуміє найкращих людей нації, без огляду на їхнє положення і стан (це можуть бути представники робітництва, селянства, шляхти, інтелігенції і т.д.). “Найкращих на підставі факту, що вони стоять на чолі організаційних (політичних, культурних, економічних) установ нації, що їм належить влада, і що нема серед кандидуєчих до влади інших активних груп нації – такої, яка була б від них краща та сильніша і тому могла сю пануючу аристократію усунути. Се активноправляча й організуюча меншість в нації” [22, с. 129-132].

У “Листах” В. Липинський визначає три основні ідеї і три методи організації для розв'язання проблем українського державного будівництва, що існують у новітню добу: 1) демократія з республікою; 2) охлократія з диктатурою; 3) класократія з правовою – “законом обмеженою і законом обмежуючою” – монархією [23, с. 111-113]. Вчений вважає, що лише третя із зазначених форм організації суспільного життя є придатною для України, вказуючи на негативні сторони двох перших. В листі до О. Назарука від 7 грудня 1925 р. Липинський підкреслював, що “вічне хитання між демократією і охлократією було причиною неіснування України. Вона буде, коли наш маятник стане посередині на правовій, законом обмеженій і законом обмежуючій монархії” [24, с. XLII]. Організувати хліборобський клас може

тільки трудова монархія. “Тільки при гетьмано-монархічній формі українського державного ладу український хліборобний клас зможе об’єднатись, зорганізуватись і придбати внутрішню силу, без якої не може бути ним об’єднана Українська Нація і не може бути збудована Українська Держава” [25, с. 80].

Аналізуючи переваги і види демократичної республіки, він називає вибори до демократичних парламентів політичною бутафорією, коли долю країни вирішує кількість голосів виборців, а не особисті якості людини, що обирається. “Тільки той, стверджує Липинський, – хто стоїть понад усякими виборами і понад усякими партіями, – той, хто заінтересований у зрості, вскріпленню, а не у використуванні держави, хто несе за цю державу не часову, а постійну аж до смерті і по смерті перед своїми нащадками відповідальність – тільки Господар Монарх захоче тих організаторів знайти і до діла державного поставити, а негодящих усунути.... Не вжучись ніякими партіями” [26, с. 42, 45].

У “Листах” В. Липинський особливу увагу приділяє висвітленню ролі української інтелігенції в державотворчих та руйнівних процесах тієї доби: “українська демократична інтелігенція, що творила головні кадри так званого свідомого українства в часах передвоєнних і належала до всяких так званих вільних російських професій, себе в ролі будівничих української держави абсолютно уявити не могла, і тому ідея своєї держави, збудованої якимись іншими українськими класами, була їй як не ворожа, то в найкращім разі абсолютно чужа. Натомість, хотіла вона використати виключно для себе одну роллю, до якої вона по природі своїй почувала себе здатною, – роллю посередників між російською державою й українськими народними масами, яких перші прояви національної свідомости вона намагалась у тій цілі всіма силами опанувати” [27, с. 456].

Національна аристократія, в розумінні В.К. Липинського, це найкраща в даний історичний момент частина нації, що виступає її організатором,

правителем, керманічем нації [28, с. 131]. Витворити національну аристократію може тільки хліборобський клас. Маючи матеріальну силу і моральний авторитет, він повинен взятись за створення української держави і надати їй державну організацію. Організувати хліборобський клас може тільки трудова монархія на чолі з гетьманом-монархом, який призначений усією нацією в ім'я української ідеї. При цьому, зазначає вчений, гетьманом України повинен бути тільки нащадок гетьманського, зв'язаного з нашою національною державною традицією, роду. “Один тільки сьогодні Рід Гетьманський, що вже в 17 ст. гетьманував, що відновив у 1918 р. своє гетьманство, що виріс з нашої традиції державної і має законне право до Гетьманства – це Гетьманський Рід Скоропадських” [29, с. 76].

На думку В. К. Липинського, Гетьманщина 1918 р. як різновид монархічної держави була закономірним явищем, яке пов'язане з відродженням консервативної традиції, що відмирала в українському рухові.

Втілення в життя ідеї державного творення вчений пов'язує з утвердженням консерватизму, відсутність якого завжди приводила до поразки усіх визвольних змагань і державних процесів. Консерватизм, в розумінні В. Липинського, це утвердження в середині українського громадянства організаційних сил правопорядку, дисципліни, політичної культури, авторитету, сил, здатних стати носіями української державної влади. Обов'язковою передумовою державного будівництва має бути поворот до українства традиційних консервативних соціальних шарів, які до 1917 р. стояли на гранті російської або польської політично-державної свідомості. Шлях до повної об'єднаної української нації проходить через відродження українського консерватизму, об'єднуючим елементом якого виступає монархічна форма організації і поповнення консервативних рядів свіжими силами українського громадянства.

Стрижневою ідеєю у творчості вченого було переконання, що українська національна держава повинна утвердитися як незалежна держава, рівноправний суб'єкт міжнародних відносин. Політична концепція самостійної української

держави на демократичних засадах викладена у неопублікованому трактаті “Меморіал до Українського Комітету про наше становище супроти напруженої ситуації в Європі” (1912 р.), в якому автор довів, що без власної суверенної держави немає нації, а є лише народ в етнічному сенсі [30].

Висновки. В. К. Липинський розробив цілісну, логічну і самобутню концепцію побудови Української держави. Деякі постулати нам можуть здаватися застарілими і утопічними. Але слід пам'ятати, що В. Липинський наголошував, що ця концепція “для практичного ужитку в реальних умовах даного громадянства”, і спроби механічного перенесення її до умов сьогодення недопустимі. Як відомо, Українська гетьманська держава, побудована на консервативній ідеї, впала. Доба Гетьманату тривала понад 7 місяців, протягом яких П. Скоропадський добився значних досягнень у сфері науки, культури, зовнішньої політики, економіки. Але ні національні, ні соціальні аспекти не знайшли належної підтримки з боку тогочасного суспільства. На думку сучасного історика Р. Пирого, можна виділити три головних фактори, які вплинули на падіння Української держави. По-перше, залежністю від центральноєвропейських імперій, чиї війська зайняли українські терени. По-друге, незавершеністю Світової війни, кінцеві результати якої виявилися вкрай несприятливими для України. По-третє, потужною російською імперською спадщиною, правовими, інтелектуальними, кадровими ресурсами якої активно послуговувалася Українська Держава [31, с.7].

Але, зважаючи на досвід сучасного українського державного будівництва (за період 1991 – 2014 рр.), деякі з ідей В. К. Липинського мають теоретичну вартість і перспективу застосування у практичному житті. Зокрема: положення про сильну виконавчу владу (у В. Липинського – Гетьман-монарх, в наш час – Президент); положення про необхідність рівноваги між громадянами, суспільством і державою; про роль еліти (професіоналів, авторитетних) в державотворчому процесі.

Література:

1. Масненко В. В. *Історичні концепції М. Грушевського та В. Липинського. Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-их років* / В. Масненко. – Київ, Черкаси: Брама – ІСУЕП, 2000. – 284 с; Масненко В. *Роль В. Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії* / В. Масненко. // *Молода нація: Альманах*. – 2002. – №2. – С. 38 – 53.
2. Вільчинський Ю. *Українська національна ідея в історії В. Липинського* / Ю. Вільчинський. // *II Міжнародний конгрес україністів: Філософія*. – Львів, 1994. – С. 33 – 41
3. Смолій В., Ричка В. *В'ячеслав Липинський та його праця “Україна на переломі”* / В. Смолій, В. Ричка. // *Український історичний журнал*. – 1992. – №2. – С. 141 – 143
4. Галушко К. *“Державницька школа” української історіографії як підмур'я політичного проекту* / К. Галушко. // [http // www.lrc.org.ua / lipinsky / galushko1 – ua.html](http://www.lrc.org.ua/lipinsky/galushko1-ua.html)
5. Потульницький В. *Політична доктрина В. Липинського* / В. Потульницький. // *ВІЖ*. – 1992. – №9. – 37 – 51.
6. Бурлачок В.Ф. *Соціологія політики В. Липинського* / В. Бурлачок // *Соціологічна думка України*. — К., 1996. – №2. – С. 56 – 62
7. Турченко Ф., Заліська Н. *В'ячеслав Липинський – ідеолог української демократичної хліборобської партії* / Ф. Турченко, Н. Заліська. // [http: // www.ukrterra.com.ua/ review/210/turchenko _zalisk.htm](http://www.ukrterra.com.ua/review/210/turchenko_zalisk.htm)
8. Терещенко Ю.В. *Липинський і український суспільно–політичний рух у Галичині у 1907 – 1917 рр. Причинки до історії*. / Ю. Терещенко. // [http://www.tereshchenko1 – ua. html/](http://www.tereshchenko1-ua.html)
9. Осташко Т.В. *Липинський – чільний діяч українського монархічного руху* // *СГД: Гетьманський альманах* / Відп. ред. Ю. І. Терещенко. – Ч.1. – К.: ВЦ КНЛУ, 2002. – 124 с. – С. 48 – 60.

10. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923. Т.2: Українська Гетьманська Держава / Дмитро Дорошенко. – Ужгород, 1930. – 187 с.
11. Осташко Т. Суспільно–політична діяльність Вячеслава Липинського на тлі його листування / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування. / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А–Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960 с. – С. 119–152.
12. Дашкевич Я. Хам чи Яфет. Липинський і укр. революція / Я. Дашкевич. // Україна: Наука і культура. – Вип. 29. – К., 1996. – С. 32 – 39.
13. І. Нагаєвський. Історія української держави двадцятого століття / Нагаєвський Ісидор. – К., 1993. – 414 с
14. І. Нагаєвський. Історія української держави двадцятого століття / Нагаєвський Ісидор. – К., 1993. – 414 с.
15. В. Липинський як ідеолог і політик: [меморіальна збірка статей] / Вячеслав Липинський. – Ужгород : УНІО, 1931. – 76 с
16. В. Липинський як ідеолог і політик: [меморіальна збірка статей] / Вячеслав Липинський. – Ужгород : УНІО, 1931. – 76 с
17. В. Липинський як ідеолог і політик: [меморіальна збірка статей]. / Вячеслав Липинський. – Ужгород : УНІО, 1931. – 76 с
18. Гришко В., Базілевський М., Ковалів П. Вячеслав Липинський і його творчість / В. Гришко, М. Базілевський, П. Ковалів. – Нью-Йорк, 1961. – 317 с.
19. В. Липинський як ідеолог і політик: [меморіальна збірка статей]. / Вячеслав Липинський. – Ужгород : УНІО, 1931. – 76 с.
20. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / Вячеслав Липинський. – Київ, Філадельфія. 1995. – 470 с.
21. Липинський В. Лист до Я. С., члена “Ініціативного гуртка українського селянсько-хліборобського союзу”, від 16.П.1924 р. / Вячеслав Липинський. // Поступ. – Львів, 1927. – Річник 1. – С. 137.
22. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / Вячеслав Липинський. – Відень, 1926. –XII С.

23. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про організацію українського монархізму. / В'ячеслав Липинський; редактор Я. Пеленський. – Київ, Філадельфія. 1995. – 470 с.
24. Вячеслав Липинський. Твори; Архів; Студії / В. Липинський / Східноєвроп. дослідний ін-т ім. В. Липинського(США); – Філадельфія; Пенсільванія, 1976. – Т.7: Листи Осипа Назарука до В'ячеслава Липинського / О. Назарук, В. Липинський; І. Лисяк-Рудницький (ред.). – 1976. – 530с.
25. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про організацію українського монархізму / В'ячеслав Липинський; редактор Я. Пеленський. – Київ, Філадельфія. 1995. – 470 с.
26. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про організацію українського монархізму / В'ячеслав Липинський; редактор Я. Пеленський. – Київ, Філадельфія. 1995. – 470 с.
27. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму / В'ячеслав Липинський; редактор Я. Пеленський. – Київ, Філадельфія. 1995.– 470 с.
28. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму / В'ячеслав Липинський; редактор Я. Пеленський. – Київ, Філадельфія. 1995. – 470 с.
29. Липинський В. як ідеолог і політик: [меморіальна збірка статей] / В'ячеслав Липинський. – Ужгород : УНІО, 1931. – 76 с.
30. В. Липинський. Україна на переломі 1657-1659 рр.: Замітки до історії українського державного будівництва в 17 ст. / Липинський В'ячеслав. – Філадельфія: Східноєвропейський дослідний інститут ім. В.К. Липинського. – 1991. – 346 с.
- 31.Піріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси /Руслан Піріг. – К.: Інститут історії України, 2011. – 336 с.

References:

1. Masnenko V. V. Istorichni kontseptsiyi M. Grushevskogo ta V. Lipinskogo. Metodologichniy i suspilno-politichniy vimiri ukrayinskoyi istorichnoyi dumki 1920-

- ih rokiv / V. Masnenko. – Kiyiv, Cherkasi: Brama – ISUEP, 2000. – 284 s; Masnenko V. Rol V. Lipinskogo u stanovlenni derzhavnitskogo napryamku ukrayinskoyi istoriografii / V. Masnenko. // Moloda natsiya: Almanah. – 2002. – №2. – S. 38 – 53.*
2. *Vilchinskiy Yu. Ukrayinska natsionalna ideya v istoriyi V. Lipinskogo / Yu. Vilchinskiy. // II Mizhnarodniy kongres ukrayinistiv: Filosofiya. – Lviv, 1994. – S. 33 – 41.*
 3. *Smoliy V., Richka V. V'yacheslav Lipinskiy ta yogo pratsya "Ukrayina na perelomi" / V. Smoliy, V. Richka. // Ukrayinskiy istorichniy zhurnal. – 1992. – №2. – S. 141 – 143.*
 4. *Galushko K. "Derzhavnitska shkola" ukrayinskoyi istoriografii yak pidmur'ya politichnogo proektu / K. Galushko. // [http // www.lrc.org.ua / lipinsky / galushko1 – ua.html](http://www.lrc.org.ua/lipinsky/galushko1-ua.html)*
 5. *Potulnitskiy V. Politichna doktrina V. Lipinskogo / V. Potulnitskiy. // UIZh. – 1992. – №9. – 37 – 51.*
 6. *Burlachok V.F. Sotsiologiya politiki V. Lipinskogo / V. Burlachok // Sotsiologichna dumka Ukrayini. — K., 1996. – №2. – S. 56 – 62.*
 7. *Turchenko F., Zaliska N. V'yacheslav Lipinskiy – ideolog ukrayinskoyi demokratichnoyi hliborobskoyi partiyi / F. Turchenko, N. Zaliska. // [http: // www.ukrterra.com.ua/ review/210/turchenko_zalisk.htm](http://www.ukrterra.com.ua/review/210/turchenko_zalisk.htm)*
 8. *Tereshchenko Yu.V. Lipinskiy i ukrayinskiy suspilno-politichniy ruh u Galichini u 1907 – 1917 rr. Prichinki do istoriyi. / Yu. Tereshchenko. // [http://www.tereshchenko1 – ua. html/](http://www.tereshchenko1-ua.html)*
 9. *Ostashko T.V. Lipinskiy – chilniy diyach ukrayinskogo monarhichnogo ruhu // SGD: Getmanskiy almanah / Vidp. red. Yu.I. Tereshchenko. – Ch.1. – K.: VTs KNLU, 2002. – 124 s. – S. 48 – 60.*
 10. *Doroshenko D. Istoriya Ukrayini, 1917–1923. T.2: Ukrayinska Getmanska Derzhava / Dmitro Doroshenko. – Uzhgorod, 1930. – 187 s.*
 11. *Ostashko T. Suspilno-politichna diyalnist Vyacheslava Lipinskogo na tli yogo listuvannya / U kn. V.Lipinskiy. Povne zibrannya tvoriv, arhiv, studiyi. Seriya*

“Arhiv”. Listuvannya. / Red. Ya. Pelenskiy, R. Zalutskiy, H. Pelenska ta in. – T.1. (A–Zh) – K.:Smoloskip, 2003. – 960 s. – S. 119–152.

12. Dashkevich Ya. Ham chi Yafet. Lipinskiy i ukr. revolyutsiya / Ya. Dashkevich. // Ukrayina: Nauka i kultura. – Vip. 29. – K., 1996. – S. 32 – 39.

13. I. Nagaevskiy. Istoriya ukrayinskoyi derzhavi dvadtsyatogo stolittya / Nagaevskiy Isidor. – K., 1993. – 414 s

14. I. Nagaevskiy. Istoriya ukrayinskoyi derzhavi dvadtsyatogo stolittya / Nagaevskiy Isidor. – K., 1993. – 414 s.

15. V. Lipinskiy yak ideolog i politik: [memorialna zbirka statey] / V'yacheslav Lipinskiy. – Uzhgorod : UNIO, 1931. – 76 s

16. V. Lipinskiy yak ideolog i politik: [memorialna zbirka statey] / V'yacheslav Lipinskiy. – Uzhgorod : UNIO, 1931. – 76 s

17. V. Lipinskiy yak ideolog i politik: [memorialna zbirka statey]. / V'yacheslav Lipinskiy. – Uzhgorod : UNIO, 1931. – 76 s

18. Grishko V., Bazilevskiy M., Kovaliv P. V'yacheslav Lipinskiy i yogo tvorchist / V. Grishko, M. Bazilevskiy, P. Kovaliv. – Nyu-York, 1961. – 317 s.

19. V. Lipinskiy yak ideolog i politik: [memorialna zbirka statey]. / V'yacheslav Lipinskiy. – Uzhgorod : UNIO, 1931. – 76 s.

20. Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv / V'yacheslav Lipinskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995. – 470 s.

21. Lipinskiy V. List do Ya. S., chlena “Initsiativnogo gurtka ukrayinskogo selyansko-hliborobskogo soyuzu”, vid 16.P.1924 r. / V'yacheslav Lipinskiy. // Postup. – Lviv, 1927. – Richnik 1. – S. 137.

22. Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv / V'yacheslav Lipinskiy. – Viden, 1926. – XII S.

23. Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv. Pro organizatsiyu ukrayinskogo monarhizmu. / V'yacheslav Lipinskiy; redaktor Ya. Pelenskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995. – 470 s.

24. Vyacheslav Lipinskiy. Tвори; Arhiv; Studiyi / V. Lipinskiy / Shidnoevrop. doslidniy in-t im. V. Lipinskogo(SShA); – Filadelfiya; Pensilvaniya, 1976. – T.7: Listi

- Osipa Nazaruka do V'yacheslava Lipinskogo / O. Nazaruk, V. Lipinskiy; I. Lisyak-Rudnitskiy (red.). – 1976. – 530s. 25. Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv. Pro organizatsiyu ukrayinskogo monarhizmu / V'yacheslav Lipinskiy; redaktor Ya. Pelenskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995. – 470 s.*
26. *Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv. Pro organizatsiyu ukrayinskogo monarhizmu / V'yacheslav Lipinskiy; redaktor Ya. Pelenskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995. – 470 s.*
27. *Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv pro ideyu i organizatsiyu ukrayinskogo monarhizmu / V'yacheslav Lipinskiy; redaktor Ya. Pelenskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995.– 470 s.*
28. *Lipinskiy V. Listi do brativ-hliborobiv pro ideyu i organizatsiyu ukrayinskogo monarhizmu / V'yacheslav Lipinskiy; redaktor Ya. Pelenskiy. – Kiyiv, Filadelfiya. 1995. – 470 s.*
29. *Lipinskiy V. yak ideolog i politik: [memorialna zbirka statey] / V'yacheslav Lipinskiy. – Uzhgorod : UNIO, 1931. – 76 s.*
30. *V. Lipinskiy. Ukrayina na perelomi 1657-1659 rr.: Zamitki do istoriyi ukrayinskogo derzhavnogo budivnitstva v 17 st. / Lipinskiy V'yacheslav. – Filadelfiya: Shidnoevropeyskiy doslidniy institut im. V.K. Lipinskogo. –1991. – 346 s.*
31. *Pirig R. Ukrayinska getmanska derzhava 1918 roku. Istorichni narisi / Ruslan Pirig. – K.: Institut istoriyi Ukrayini, 2011. – 336 s.*